

ügyminiszter köre legalább Kínával szeretne barátságosabb viszonyt teremteni...

Kína mindenesetre titokban kommunistáival egyezkedik Japán ellen. Az ár: a szovjetterületek megszűnése és a vörshadsereg feloszlata. Kína egysége és modern törzshadosztályai veszedelmes meglepetés Nippon számára, amit fokoz a 6 millió fontos angol kölcsön és a Hongkongi vidék megerősítése. Persze naivság lenne Kína hirtelen gyógyulását márról-holnapra várni: a viszonyokról szomorú illusztráció a szecsuanai éhínség és a fukiени búbópestis, de Filchner elfogatása is Szinkiangban.

Kína után India a zavarok főfészke Ázsiában. A kormányzói kivételes hatalom fenntartása meggyújtotta a kongresszuspárt kormányalakítását amaz öt tartományban is, ahol abszolút többséget kapott. A kormány Japán ellen felemeltette a mőselyem vámját és ócskavas kivitelitilalmat rendelt el. Viszont japán-olasz ügynökök Vazirisztán törzseit lázították fel, melyek ellen Burgh tábornok 33.000 embert és bombavető rajokat kénytelen felvonultatni. Japán kezét sejtene Szelangur és Negri Szembilan malájállamok gumimunkásainak sztrájkja mögött is, miként Luang Pibul ezredes szíami hadügyminiszter angol-japán háborút bejósoló beszéde is japán körök felfogását tükrözi.

Az angol légibombavetőik akciója folyik az El Siár törzs ellen is Hadramautban, miután ez arabok az Aden mögötti utépitésnek ellenszégültek. Az angolelleses iráki kormány mindenesetre saját légierőkről igyekszik gondoskodni és ez megnehezíti tervbevett szociálpolitikáját. Repülőgépeket szerez be a franciáktól Szaud-i-Arábia is, mely Dzsedda, Taif és Asszir után most Rijadhban, a vahabiták főhelyén épít repülőtérét. — A druzoknak sikerült az új szir kormánytól engedményeket kapni és most Alautia kér hasonló autonómiát területének. — Palesztinában a gazdasági helyzetet az exportnehézségek rontják és még a béke sem állt helyre. — Az északisziriai határon a törökök a bandaharcok miatt csapatokat vonnak össze — Ankara nincs megelégedve a népszövetségi döntéssel.

A 16 milliós Egyiptom önállóságát a montreuxi megállapodások első pontja véglegesítette, mely kimondja a kapitulációk megszűntét. Tőle délre Abessziniából pedig olaszok tesséklik ki az angolokat, akár a Mohamed Ali cég kereskedőiről, akár misszionáriusokról van szó. Ok: az Intelligence Servicenek tett jelentések a „pacifikálás” módjairól. . .

(D. F.)

S Z E M L E

A S Z A T I R A

A szatirikus művészet társadalmi feladata a figyelmet felhívni a világ hibáira és elégedetlenségeire s a célja ezek kiküszöbölése. Sajátos formáit és módszereit megismerhetjük a szatira mesterműveinek elemzéséből. Megállapíthatjuk, hogy ez a művészet legjobb megnyilvánulásaiban mindig tendenciózus, bizonyos irányban moralizáló. Továbbá: nem elégszik meg soha a valóság hűvös-tárgyilagos reprodukciójával; a tisztára utánzó realizmustól éppoly távol áll, mint a leíró naturalizmustól s a klasszikus impresszionizmus passzivitásától. A deformált étellel szem-

behelyezi a művészet deformációit. Kikeresi a jelenségekből a különösen jellemzőt, a tipikusát, szívesen karikíroz és stilizál. Hol kicsinyít, hol nagyít: elvből túloz, szereti a merész kontrasztokat, kihámozza a dolgok belső ellentmondásait, kipreparálja ezeket egészen a groteskségig, felmutatja a mély paradoxákat és irracionalitásokat, a tételeket sokszor ad abszurdum vezet. — Ilyen módon tanít a szatira az élet hibáinak és ellentmondásainak megismerésére. Kényszerít a negativumok negációjára — ez a legmélyebb értelme, etikus gyökere. Megértjük ezek után, hogy a nagy szatirikus művészet mindig forradalmasító hatású, hiszen jóval az interpretációján túl a világ gyökeres megváltoztatására készlet.

Nézzük például *Hasek* zseniális alkotását, a Svejket. Ez a mű rámutat a hatalmas és félelmetes osztrák-magyar államgépezet — nevetésességére! A régi osztrák hadsereg sötét halál-automatáját úgy mutatja be, mint valami formátlan, buta óriást, kit a sématisztus tyúkszemek nyomnak, ki a bürokratizmus csúzában s egy céltalanná fajult fegyelem demenciájában szenved. A „jó osztrák katona“ passzív rezisztenciája, aki mindent szó szerint vesz, a formának készségesen eleget tesz, miután a tartalmat groteszkül kioldta belőle — lassan meglazítja a gépezet csavarait, apró, de gyilkos lökésekkel püföli a kolosszust s ime! egyszerre dűledezik az, tántorog s belőle póruljárás, csőd, bukás és összeomlás sötét áradata zúdul. A Svejkt-réfák végülis a maguk következetes tömegével a legszörnyűbb vádként hatnak, a világháború és az osztrák szoldateszka negációjául. Ez az egyszerű ember, a jó katona Szejkt győzelme a kolosszuson.

Gogoly Revizor-a megmutatja a bürokrácia értelme és hatalma közti mély ellentmondást. Ez a társadalom alkalmazottjából annak elnyomójává fajult kaszt önelégült, végtelenné felfújt önértetű fétisekből áll. Szörnyű geszlerkalapok, éktelelmé-materializált formulák, úgy szerepelnek ők, mint maga a Rend, mint az emberképet-öltött Törvény és parazitamódon burjánozva mértéktelenül több helyet bitorolnak, mint amennyi őket megilletné. Mindez rögtön nyilvánvalóvá válik a Revizorban, hol — mint a halhatatlan köpenicki kapitány esetében — egy szélhámos szereplése undorító csupaszságában mutatja annak a társadalmi rendnek paradoxáját, mely ezt a bürokráciát kitermelte. Kisérteties ürességet látunk benne, penészgombás, bűzös szétesést. Az érdemjelekkel teleaggatott ember-kulisszák mögött korrupció, baksis és protekciórendszer orgiája. Gogoly rámutatott: Ime, ilyen a mi államunk, ilyenek a hatalmasaink, a vezetőink, a csinovnyikjaink ilyenek!

A legélesebb kontrasztokkal alkotott *Swift Jonathán*, minden idők legnagyobb szatirikusa. Gulliverje, gyermekkorunk e kedves olvasmány, ha 2-3 évtized után ismét olvassuk, egészen másként hat reánk, kínos töprengésbe ejt. Rájövünk a Gulliver igen mély értelmére s ez az emberi értékek és mértékek relativitása. A mi vágyaink, kívánságaink, terveink és intézményeink megmértetnek egyszer a nagyon-kicsin, más-szor az igen-nagyon s ez a mérés szomorú eredményhez vezet: nyilvánvaló lesz botorságunk, szégyenünk, emberi jelentéktelenségünk. Méltóságunk kérdésessé, pusztá fikciává válik, különösen a Gulliver legkegyetlenebb, 4. részében: a lovak társadalmának légkörében. Démonikus hasonlatok ezek, gyilkos párhuzamok. Ez a legfeketébb pesszimizmus: vita tárgyává teszi magát az emberi egzisztenciát, az emberi lét jogosultságát! Azonban a Gullivernek történelmi és szociális értelme is mindjárt világossá válik, ha ismerjük a kort, midőn Swift a szatirait írta. Nem másképpen, mint Morus Tamás Utópiája, mint Defoe Robinsonja s később I. I. Rousseau írásai, az akkor még feltörekedő polgárság kezében.

hatalmas fegyver volt a swifti szatira, hiszen leálcázta a társadalmi intézményeket, mint igen viszonylagos, fiktív és mulandó dolgokat, mint csupán történelmi artefaktumokat, melyek jócskán selejtesek, jogtalanok és deformáltak — ennél fogva jócskán reformálhatók! S mindezt a nagy angol társadalmi harcok idejében, midőn a világon még legtöbbhelyütt a feudalizmus merev rendi-államai szilárdan állottak, a földesurak-jobbágyok, feudálisok-vazallusok s a céhszervezetek korában, mikor ez még örök rendnek tűnhetett, mint Istentől-parancsolt, változhatatlan s a teológiától szentesített állapot. Swift jelbeszédét helyesen deszifrozva kétségtelenül megtaláljuk ezt az értelmét: a szenvedélyes ellenkezést, a vétőkiáltást, a szociális tiltakozást. A lehetetlenség deklarációját, egy embertelen világban embernek maradni! — A szatira végső határát én Swiftnek abban a borzalmas írásában látom, melyben az éhínség leküzdéséről ír. Ebben a hűvös memorandum-stilusban, államtanácsosi pedantériával cirkalmazott írásban azt a tanácsot adja, hogy az éhes nép fogyassza el a gyermekeit. Micsoda pokoli démónia: faljátok föl a porontyaitokat, ti szolgálékek, bolondok, kreatúrák! De ki ne hallaná ebben a felszólítást és: széjjeltörni azt a rendszert, mely nem képes tagjait táplálni, emberi módon eltartani?!

Már ezen a pár példán is megismerhetjük a szatira jellemző formáit és műfogásait. Különböző stílusok levegőjében variálhatnak ezek, de az értelmük ugyanaz marad, legyen az bár *Trimalchio lakomája* a latin Petroniustól, vagy rotterdami Erasmus könyve *A balgaság dicséretéről*, akár Rabelais *Gargantua*-ja, Breughel és Hieronymus Bosch groteszk víziói, Goya „Caprichos”-a, Heine, Daumier, Georg Grosz politikai karikaturái, Arany János eposza a *Nagyidai cigányok*-ról vagy Karl Kraus hatalmas szatirikus életműve, — mindegyik módszerének lényege: a beteg valóság analízise, a cudar jelenségekben szunnyadó belső ellentmondások s az egymást rohamozó erők dialektikus harcának felmutatása. S mint döntő — ha nem is mindig kimondott, de magától értetődő — következtetés: az illetéknéppen rossznak-talált valóság megváltoztatásának etikus követelése.

Ezekután nem lesz nehéz a szatirának, mint műfajnak érvényességi határait megjelölnünk. Ez egyesegyedül a valósághoz való viszonyától függ, anyagának és célkitűzéseinek igazságtartalmától. Mert ha a karikatúra hamis és hazug s a tendencia a Rossz megőrzése és védelme érdekében a haladás ellen irányul, úgy az nem szatira, hanem inkább művészhamisítás, galádság és regresszió. A módot, ahogyan bizonyos körök „művészei” a szabadságharcosokat zsidóorrokkal és tincsekkel ábrázolják és egyáltalán a legszebb humánus mozgalmakat igyekeznek beszenyyezni és kigúnyolni, nem nevezhetjük szatirikusnak. Mert művészet, igazi művészet, mindig, kivétel nélkül, haladó karakterű volt!

A szatirikus művészet hatása tehát egybeesik funkció-hatásával. Ha például hiányzik belőle a pozitív elem, az etikus célkitűzés és csak negációt tartalmaz, úgy el kell fajuljon l'art pour l'art játékká, mely a jelenségeket és eszméket úgyszólván csak tréfából persziflálja. Ez a szatirikus nihilizmus legmélyebb értelemben nem más ma kispolgári gesztusnál, áradikalizmusnál s ezen társadalmi réteg pánikhangulatát tükrözi egy történelmi útvesztőben. Nagy hisztórikus átalakulások korszakában így üvöltö ki a nyárspolgár halálfélelmét a „világ pusztulása” fölött.

Ez az attitűd jellemzi *Céline* műveit, melyek igen magas stílusművészet mellett ideológiában kétségkívül elérkeztek a teljes nihilizmusig. Az ő világa különös ketrecnek tűnik, tele rikoltozó, részeg majmokkal. Egy bolondház az, megvadult pojacák farsangja. Apa és anya

barátság, szerelem s egyáltalán az emberi vonatkozások mind célnélküli, ormótlan bárgyúságok. Az ő regényeinek szereplői valami állat-emberek, kiknek sápadt, ráncos bőre egy mindigéhesen kongó óriás-gyomrot és rögeszmékkal repedésig teli agyvelőt takar. Az emberi tervek csalfaságok cirkusza, hiszen az egész élet vak erők játéka csupán. Tévedés és téboly, betegség és halál kísérik mint egyedüli reális faktorok az embe-
riség kontár útjait.

Mi ezzel a nihilizmussal nem érthetünk egyet, sőt embertelennek, erkölcstelennek s igaztalanak véljük. Mert való igaz, hogy a világ pusztulóban van, tarolva örülettől és háborúk pestisétől, mit a pénz gonosz röheje kísér és melyet undorítóan bemocskol a kiontott vér. De ez csak egy történelmileg záros határidejű, rövid érvényű világ. De a romokból — s ez a negáció negációja! — új világ jön létre. A legnagyobb művészek álma megvalósulóban, a kegyetlen szükség korszaka mulóban van — és itt kezdődik a valódi történelem! (Forbáth Imre)

ANDRE GIDE: NOUVELLES PAGES DE JOURNAL és GENÉVIÈVE OU LA CONFIDENCE INACHEVÉE (Mindkettő N. R. F. kiadásában Páris)

Maurice Sachs írja Gide-tanulmányában, hogy alig van modern író, akiről annyi mende-monda keringene, mint Gide-ről, s hogy ilyenformán a köztudatban egy teljesen idegen Gide él. Ha eddig csak személye köré szövődtek legendák, most a személye körüli mende-mondák hínárja még sűrűbb lett a politikai félreértések és félremagyarázások szálaival. A félreértések e hirtelen szaporulatának Gide, valljuk be őszintén, csak félig-meddig az oka. Irt egy könyvet, melynek érzülete megtámadhatatlanul nemes, tételei, általánosításai vitathatók, s amelyben a Naplójegyzetek lapjain oly sűrűn és elnézést kérőn emlegetett politikai gyakorlatlanság igen hálátlan szerepet játszik. Az ideges barátok s a kárörvendő ellenfelek egyformán túlzott sietséggel igyekeztek a könyvet hol az író, hol a szocialista állam sirkövének megtenni. Az író korántsem olyan vén s az állam még sokkal fiatalabb, semhogy a feledés vagy a megvetés sirkertjébe utalják: az előbbit a türelmetlen barátok, az utóbbit a humanizmus lovára szállt káröröm és a sápitózó álprogresszió. A világ e távoli zugából nevetséges volna ebbe a tényeken és tapasztalatokon muló vitába betolakodni. A nyugati progresszió több írója (P. Herbart, P. Nizan, A. Wurmser, Claus Mann, E. Ludwig), aki maga is járt odakint, jelentékeny fenntartással nyilatkozott a könyvről. Hagyjuk rájuk a vitát és kövessük az író, aki utirajzával egyidőben megjelent újabb könyveivel ismét visszavezet életművének maradandó motívumaihoz.

Naplójegyzetei újabb gyűjteményében nem is tudjuk mi tart fogva inkább: a szeszélyesen kalandozó nyugtalan éleslátás vagy az izgató, zavarbaejtő és ugyanakkor lefegyverező nyíltság? A napló másoknál talán csak epikai keret, alkalom az elsőszemélyben való elbeszélésre vagy kortársi pletykák foglalatára, ez itt igazi napló, az író napi jegyzeteinek gyűjteménye, mégsem pongyola, hanem igazi gondolat-művészet, könnyűkezü apró remeklések sora. Semmi zavaró önmutogatás, sem kóros háttérű vallomásvágy, hanem szakadatlan lelkiismeret-vizsgálatban és önvalló gyakorlatban lecsiszolódott nyugodt készség. Egyik jegyzetről a másikra: erkölcsi problémák, egy személyi átélésű kazuisztika forgácsai, apró önmagyarázatok, kiegészítések, mindig új szempontú olvasmány-jegyzetek, levelek. Akik intimitásukra vadásznak, akár kezükbe se vegyék; még társalgó-partnerei, barátai nevét is lehetőleg csak kezdetbetűivel jelzi. Fesztelen, de sohasem tolakodó nyíltsága bizalmassá avatja minden sorát, és egyforma természetességgel nyilatkozik meg